

KENZABURO OE

Nobelova nagrada 1994 za književnost

Kenzaburo Oe

Osebna izkušnja

Spet in spet je pozvanjal telefon. Bird se je prebudil. Zunaj se je svitalo prvo jutro, dež prejšnjega večera je še vedno padal. Bird je zlezel iz postelje in kot kakšen zajec bosih nog poskakoval po od mraza vlažnih tleh do telefona. Ko je dvignil slušalko, je neki moški glas, ne da bi se sam predstavil, povprašal po njegovem imenu in nato dejal: "Pridite, prosim, takoj na kliniko. Moramo govoriti z vami, kajti otrok kaže znake anomalije."

Naenkrat je bil Bird zapuščen in nebogljen. Imel je občutek, da bi se raje vrnil na nigerijsko višavje, se naužil sanjske usedline, tistih sanj seveda, ki so bile kot hudoben morski jež prek in prek poraščene z bodicami strahu. Nato, medtem ko se je boril proti svojemu jazu, ki se je v regresijah poskušal umakniti, je s stvarnim glasom, kot da bi bil tisti, ki je govoril, neprizadeti z železnim srcem, dejal: "In mati – je zdrava?" Bilo mu je, kot da bi že tisočkrat igral v prizoru, v katerem mora neki tak glas izgovoriti takšen stavek.

"Zdrava je. Samo pridite, prosim, takoj."

Podoben raku, ki se zaleze v svojo luknjo, se je Bird naglo vrnil v spalnico. In kot da bi bila, kadar jo je odvrnil od sebe, celotna resničnost izbrisana kot nigerijsko višavje sanj, se je poskusil zaprtih oči potopiti nazaj v toploto postelje. Toda zatem je vdano v usodo zmajal z glavo in segel po srajci in hlačah, ki so, tako kot jih je bil odvrigel, ležale poleg postelje. Bolečine, ki jih je ob vsakem upogibanju kolka začutil po vsem telesu, so ga spominjale na borbo prejšnjega večera. Želel se je prestaviti nazaj v razpoloženje, ko je po prestanem boju ponosno občutil svojo telesno moč, toda to je bilo seveda nemogoče. Medtem ko je zapenjal gumbe na srajci, je pogledal navzgor k zemljevidu zahodne Afrike. Zdaj je na zemljevidu videl, da je bila ravnica Deifa tista, kjer je v sanjah stal. Tam je bila vrisana svinja bradavičarka v hitrem teku. Phacochoere – svinja bradavičarka torej! In območje v svetlomodrih poševnih črtah neposredno nad tem je pomenilo živalski rezervat. Celo če bi se bilo Birdu v sanjah posrečilo zbežati tja, rešen s tem ne bi bil. Spet je zmajal z glavo, in medtem ko si je natikal suknjič, stopil iz spalnice in se s previdnimi koraki spustil po stopnicah. Kajti, denimo, da bi se stara dama, lastnica hiše, ki je stanovala v pritličju, prebudila in bila pokonci, kako naj bi ji odgovarjal na njena na osli dobrodušnosti in radovednosti izbrušena vprašanja? Saj Bird še sam ni vedel ničesar. Otrok kaže znake anomalije – to je bilo vse, kar je bilo izrečeno doslej. Ampak stanje stvari, je razmišljal Bird, bi bilo lahko precej hudo. Pri izhodu je Bird potipal po svojih čevljih, potem je kolikor

mogoče tiho obrnil ključ v vratih in stopil v luč zgodnjega jutra.

Njegovo kolo je ležalo za živo mejo na prodnem kamnu in je bilo mokro od finega dežja. Dvignil ga je; z rokavom sukniča je obrisal trdovratne vodne kaplje, ki so se držale strohnelega usnja sedeža. Medtem, še preden je z brisanjem zares končal, je dvignil zadnjico na sedež in peljal, divje kot besneč konj, škripajoč po prodniku, med živo mejo naprej in ven na cesto. V trenutku je bila koža na zadnjici hladna in neprijetno vlažna. In povrh vsega še dež; ker je veter pihal iz smeri vožnje, je imel obraz takoj prijetno ali zoprno poln kapelj. Da ne bi koles poganjal v jame na cesti, je med vožnjo na široko odprl oči. Tako so dežne kaplje zadevale očesna zrkla. Čez nekaj trenutkov je dosegel širšo in svetlejšo cesto in zavil na levo. Zdaj je veter nosil dež z desne; to se je dalo nekako laže prenašati. Držeč kolo v ravnotežju tako, da se je, upiraje se vetru, nagnil na desno, je divjal naprej. Gume na kolesu, ki so se poganjale skoz tanko vodno plast na asfaltu, so zarisale drobcene valove in jih razpršile kot fine hlape. Ko je med vožnjo, telo nagnjeno na stran, pogledal tja navzdol, je začutil vrtoglavo. Dvignil je glavo. Kolikor daleč je segalo oko, na mračni ulici ni bilo žive duše. Drevesa ginko v vrsti, stoječa ob obeh straneh ceste, so se na visoko bohotala z debelim, težkim listjem, in vsi ti številni listi so se izdatno nasrkali dežja in še debeleje nabrekli. Črna debla so varovala te globoke oceane zelenja. Denimo, da bi oceani z enim udarcem privreli navzdol, tedaj bi bila Bird in njegovo kolo utopljena v sočni dišeči zeleni povodnji. Bird je čutil, kako so ga skupine dreves ogrožale. Šopi listja čisto zgoraj blizu vrha so razburjeno šumeli v vetru. Pogledal je navzgor k zaradi bujnih vrst dreves zožanemu vzhodnemu nebu: kot pepel siva površina, toda daleč v globini, četudi le šibko, se je prenikajoče v breskvasti barvi dalo zaslutiti sonce. Nebo, ki je bilo videti osramočeno zaradi svoje revščine. Oblaki, ki so plapolali divje kot preganjajoči kodri. Nekaj srak, ki so se križem kot potepuške mačke nesramno potikale pred Birdom, ga je pripravilo do opotekanja. Na njihovih bledomodrih repih je videl srebne kapljice, ki so mrgolele kot uši. Bird se je ovedel, da je postal strašljiv, da so zaznave njegovih oči, njegovih ušes, njegovega nosa začele postajati preostre. Nesrečno znamenje, je temačno zaslutil. Takrat, med tistim dolgim popivanjem, je bilo enako.

Bird je potisnil zgornji del telesa naprej, vzdignil kolke, sklonil glavo in s tem, da je vso težo telesa preložil na pedale, povečal hitrost. Občutek nekoristnega bega v sanje je spet oživel. Kljub temu je divjal dalje. Njegova rama je ginko odlomila majhno spodnjo vejo; kot vzmet je prelomljena veja udarila nazaj in mu oprasnila uho. Vendar ni zmanjšal hitrosti. Žvižgajoč so mu šumele dežne kaplje ob bolečem ušesu. S cviljenjem zavor, kot da bi bil to njegov lastni krik, je švignil na dovoz klinike. Bil je premočen kot pes, ki je pravkar še plaval. Medtem ko je trepetaje otresel dežne kaplje, ga je spreletela misel, da je bil v resnici predivjal neskončno dolgo pot.

Pred sprejemnico je nekajkrat mirno zadihal in pri tem oprezoval v mračno notranjost, nato se je obrnil k obrazom nejasnih oči in nosov, ki so tam čakali nanj.

"Jaz sem oče," je dejal s hripavim glasom, pri čemer se je nezaupljivo vprašal: zakaj

pravzaprav sedijo tukaj, ne da bi prižgali luč?

Končno je odkril svojo taščo, ki je sedela tam in si z rokavom pritiskala na spodnji del obraza, kot da bi se borila proti bruhanju. Stopil je k njej. Ko je sedel na stol poleg nje, je čutil, da se mu vlažna obleka na hrbtu in zadnjici trdno lepi na kožo. Trepet ga je spreletel, tokrat ne tako močno kot na dovozu, temveč prej nemočno kot pri oslabljenem piščancu.

Oči, ki so se hitro navadile na temačnost v sobi, so prepoznale tri zdravnike. Podobno kot zasliševalci so pozorno in molče opazovali, kako se je spustil na stol. Kot je na sodišču stena nad glavami zasliševalcev okrašena z narodno zastavo, ki naj bi predstavljala avtoriteto zakona, tako je bila tukaj pri teh zasliševalcih v zdravniški govorilnici kolorirana anatomska miza za njihovimi hrbti zastava avtoritete njihovega posebnega zakona.

"Jaz sem oče," je razburjeno ponovil Bird, z glasom, v katerem je bilo jasno prepoznati občutek ogroženosti.

"Da, vem," je odgovoril srednji od treh zdravnikov (to je bil primarij klinike, tisti, ki ga je Bird opazoval, kako si je ob njegovi stokajoči ležeči ženi umival roke) z zavračajočim tonom, kot da bi bil iz Birdovega glasu slišal napad.

Bird je buljil v šefa klinike; čakal je, da bo kaj rekel. Toda ta je, namesto da bi takoj pričel z razlago stanja, potegnil iz žepa svoje zmečkane zdravniške halje pipo za tobak in jo natlačil. Bil je čokat, debel kot sod in majhne rasti; usmiljenja vreden, okoren v svoji posebni zajetnosti, imel pa je spet nekaj postavljaškega na sebi. Njegove prsi, ki so gledale iz odprte halje, so bile kosmate kot kamelji hrbet. Na zgornji ustnici in pred ušesi, toda tudi na blazinicah maščobe, ki so visele z njegovega vratu, so bile goste ščetine. Danes zjutraj se mu torej še ni posrečilo obriti, seveda, saj se je bil od prejšnjega popoldneva neprekinjeno boril za Birdovega otroka. Bird je na to na vsak način pomislil z občutkom hvaležnosti, in vendarle, bilo je težko razumljivo, je na tem kosmatem možu srednjih let videl nekaj sumljivega in ni mogel kar tako odvreči nekake zaskrbljenosti. Imel je občutek, kakor da bi pod povsod kosmato kožo tega primarija, ki je kadil svojo pipo, bilo skritega nekaj prežečega, kar se je poskušalo izmotati in kar je le s težavo zadrževal.

Končno je šef klinike vendarle odložil pipo z vlažnih debelih ustnic nazaj v kot skledico oblikovano dlan, in ko je Birdu nenadoma vrnil pogled, je z za te razmere neprimerno glasnim glasom dejal: "Si želite stvar najprej ogledati?"

"Je mrtva?" je jecljaje vprašal.

Primarij si je najprej nadel nezaupljiv izraz: Kako je lahko Bird predvideval kaj takega? Takoj zatem pa je izbrisal ta izraz z nedoločnim smehljajem: "Nikakor ne. Na vsak način v tem trenutku pošteno kriči in njeni telesni gibi so krepki."

Bird je slišal, kako je njegova tašča zraven njega ravnokar čudno globoko vzdihnila. Če si ust ne bi bila zakrila z rokavom, bi bilo zvenelo predrzno, kot riganje, kakršno spravi iz sebe moški, ki je preveč popil, in ne bi bilo prestrašilo le Birda, temveč tudi zdravnike. Je bila tašča popolnoma zmedena ali pa je Birdu vnaprej nakazovala

globino močvirja težav, v katero sta zašla on in njegova žena? Moralo je biti eno ali drugo.

"Torej, želite videti to stvar?"

Ko je šef klinike to znova vprašal, se je mladi zdravnik na njegovi desni dvignil. Bil je dolg, mršav moški; v obrazu z naprej štrlečimi ličnicami so oči nekako štrlele iz ravnovesja. Eno oko živčno in boječe, drugo oko negibno in rahločutno, in šele potem ko se je Bird, zapeljan z zdravnikovim ravnanjem, napol dvignil, a takoj spet prestrašeno sedel, da je bilo lepše zdravnikovo oko stekleno.

"Ne, razložite mi vendar, prosim, preden jo vidim," je dejal Bird, še vedno z odporom v pentljah svojega srca do besede "stvar", ki jo je uporabljal zdravnik, toda z naraščajoče globoko prestrašenim glasom.

"Res je, da si zares osupel, če jo vidiš nepripravljen. Ko je prišla, sem se celo sam prestrašil!"

Popolnoma nepričakovano so se, medtem ko je to dejal, nenadoma pordečile primarijeve debele očesne veke in izbruhnil je v otročji hihitajoč smeh. Ta smeh, to je bilo to, kar se je že nekaj časa skrivalo pod zdravnikovo kosmato kožo in je vzbudilo sumljiv vtis; v obliki tistega nedoločnega smehljaja je že polagoma prilezlo na dan. Za trenutek je Bird besno zijal v še vedno hihitajočega se zmršeno kosmatega šefa klinike, šele potem mu je postalo jasno, da je bil to smeh v zadregi. Ta zdravnik je med nogami žene nekega tujca izvlekel na dan neko enostavno neopisljivo pošast. Morda pošast z mačjo glavo in s kot balonom nabreklih trebuhom? Osramočen pred samim sabo, da je takšnemu bitju pomagal v življenje, se je smejal in hihital. Storil je nekaj, kar ni šlo skupaj s poklicno častjo izkušenega primarija na ginekološki kliniki, kar je prej ustrezalo vlogi nekega mazača v kakšni burleski. Bil je prestrašen in zbeگان in zdaj ga je mučil še občutek sramu. Bird je nepremično čakal, da si je šef klinike oddahnil od smejalnega napada. Pošast, toda kakšna pošast torej? "Stvar" je bil dejal šef klinike in neki odmev v Birdu je klical "pošast". In trni, ki so se ovijali okrog besede "pošast", so mu prodrli globoko v prsno votlino in ga ranili. Ko je predtem, med predstavljanjem, rekel: "Jaz sem oče," in so se zdravniki zdrznili, je bilo to zato, ker je v njihovih ušesih odmevalo kot: "Jaz sem oče pošasti?"

Šef klinike je hitro potlačil hihitajoči smeh in si spet nadel svoje žalostno dostojanstvo. Samo rožnat blesk na njegovih vekah in licih ni izginil. Bird je odmaknil pogled z njega, in ko je ohranjal pod nadzorom od besa in groze podivjana vretenca v svoji notranjosti, je vprašal: "Prestrašiš se, pravite, ampak kakšna torej je?"

"Mislite, gledano po zunanosti? Verjeli bi, da ima dve glavi. Saj obstaja o tem neka drama Josefa Wagnerja 'Pod dvojnimi orlomi'. Zares grozno." Šef klinike bi bil skorajda ponovno izbruhnil v hihitajoč smeh, toda tokrat se je ravno še zmožal zadržati.

"Je morda kot pri siamskih dvojčkih?" je vprašal Bird z obupanim glasom.

"Ne, le tako je videti, kot da bi bili dve glavi. Želite zdaj videti to stvar?"

"In medicinsko ...?" Bird se je obotavljal.

"Gre za možgansko hernijo. Na defektnem mestu lobanjske kosti je vsebino možganov potisnilo ven. Odkar sem se poročil in uredil to kliniko, je to moj prvi primer te vrste. Prav nenavadno redek primer. Kako sem se prestrašil!"

Možganska hernija. Bird si je poskušal predstavljati, toda sploh si ni zmozel narediti konkretne slike o tem.

"Obstaja upanje, da otrok – kako že pravite? – z možgansko hernijo ... da tak otrok povsem normalno odrasča?" je vprašal Bird, še vedno kot omamljen in pravzaprav brez zveze.

"Upanje, da normalno odrasča!" je iznenada glasneje in močneje zaklical šef klinike in to s tonom razburjenosti v glasu. "To je možganska hernija, razumete? Celo če razparamo lobanjski svod in potisnemo iztekli del možganov nazaj, bi, četudi bi s tem nastalo samo človeško bitje z rastlinsko funkcijo, lahko govorili o sreči. Normalno odrasčati – pravite: ja, kaj pravzaprav razumete s tem?"

Zmajevaje z glavo, kot da bi bil presenečen nad Birdovo nespametjo, se je obrnil k mladima zdravnikoma, ki sta sedela zraven njega. In oba, tako zdravnik s steklenim očesom kot tudi tisti drugi, očitno molčeč moški, od visokega čela do nastavka vratu pregrnjen z enako brezizrazno rjavo kožo, sta hitela prikimavati in sta potem zijala v Birda s strogim pogledom preizkuševalcev, ki pri ustnem izpitu posvarijo študenta ob napačnem odgovoru.

"To pomeni torej, da bo kmalu umrl?" je vprašal Bird.

"Pa ne takoj. Do jutri bo morda še ostal pri življenju, morda tudi še dlje. Prav zares vitalen otrok je," je zelo stvarno dejal šef klinike. "Torej, kaj nameravate storiti?"

Bird, zbežan kot grdi škrat, ki jih je dobil z gorjačo, ni odvrnil ničesar. Kaj bi pa torej tudi lahko storil? Najprej ga je šef klinike kot zahrbtn igravec šaha nagnal v slepo ulico in ga nato povprašal: Kaj nameravate storiti? Kaj naj bi še storil? Se vrgel na kolena in jokaje tulil?

"Če to želite," je dejal zdravnik s takšnim tonom, kot da bi mu postavljaval zagonetno vprašanje, "vas lahko priporočim na univerzi N., na kliniki medicinske fakultete; vzemimo, da to želite."

"Če sicer ni nobenega drugega izhoda ..." je dejal Bird iz gole previdnosti, potem ko se je bil poskusil prebiti skoz meglo suma, toda ne da bi se mu posrečilo odkriti eno samo oporno točko.

"Nobene druge poti ni," je odločno rekel zdravnik in dodal: "Na vsak način smo zadovoljni, saj smo storili vse, kar je bilo mogoče."

"In če ga še naprej pustimo tukaj, tako kot je, a to ne gre?" je vprašala tašča.

Ne le Bird, tudi trije zdravniki so prestrašeno zazijali v nenadno spraševalko. Tašča je sedela negibno kot poprej, kot da bi bil govoril najbolj melanholičen govornik iz trebuha na tej zemeljski obli. Šef klinike jo je prodorno opazoval, kot da jo ocenjuje. Nato je z naravnost neprijetno odprtim tonom samoobrambe dejal: "Izključeno. To ne gre, končno gre za primer možganske hernije."

Tašča je poslušala in tudi zdaj, še vedno z rokavom pred usti, ni naredila niti

najmanjšega giba.

"Spravimo ga torej v univerzitetno kliniko," je odločno dejal Bird.

Iz nemščine prevedla **Tanja Mlaker**, spremno opombo napisal **Andrej Blatnik**

Je David Lynch, ko je pripravljaval svoj film *Eraserhead*, bral Oejovo *Osebno izkušnjo* (1964), izpoved človeka, ki se v resničnem svetu ne znajde in zato živi v sanjarijah, med katerimi poglavitno mesto zaseda velikokrat preišljevano potovanje v Afriko? In takemu človeku se rodi otrok s hudo možgansko poškodbo, s katerim nihče, niti starša, ne zna ravnati. Čuden, mrakoben roman res priključ v spomin vzdušje tega in kasnejših Lynchovih filmov. Bird vseskozi preišlja, da bi moral otroka pravzaprav umoriti, da bo tako najboljše za vse, in še najbolj zapleteno se mu zdi, kako bo njegovo smrt prikazal ženi. S kolegi se spotoma zapleta v pogovore o književnosti in estetiki, s svojo (in ne le svojo!) ljubico Himiko pa v filozofske traktate o seksualnosti. Nič čudnega, da je bil Kenzaburo Oe vse do letošnje podelitve Nobelove nagrade za književnost, ki jo je prejel kot (za Kavabato) drugi Japonec v zgodovini, nekakšen enfant terrible sodobne japonske književnosti in da je dodelitev nagrade presenetila vse, tudi njega.

Oe se je rodil leta 1935 v vasi Ose na otoku Šikoku in 1958 objavil prvi roman *Trgaj rože, streljaj na otroke*. Sledila mu je vrsta drugih, pa tudi več knjig esejev, kratkih zgodb in avtobiografija *Pisma letom nostalgije*. V njej pripoveduje tudi o rojstvu svojega prizadetega sina (*Osebna izkušnja* je res osebna izkušnja). Oe je izjavil, da ima za ključni knjigi svojega življenja Dantejevo *Božansko komedijo* in Lowryjevo *Pod ognjenikom*, *Osebno izkušnjo* pa je Jukio Mišima poimenoval za vrhunec japonske povojne književnosti. Preplet vprašanj, kaj je dobro in kaj slabo v skrajnih razsežnostih, poudarjen s čutnimi in včasih že kar obscenimi prizori, bralca očara in obsede, tako da primerjava Henryja Millerja, ki to knjigo vzporeja z deli Dostojevskega, nemara ni le leporečje ...